

Andrej Pančur

Ponarejanje vina pred prvo svetovno vojno

Pančur Andrej, dr., znanstveni sodelavec, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana, andrej.pancur@inz.si

663.22"18/19"

PONAREJANJE VINA PRED PRVO SVETOVNO VOJNO

Zgodovina ponarejanja vina je podobno kot zgodovina ponarejanja mnogih drugih vrst pijač in živil (predvsem moke, mesa in mleka) stara že stoletja. Zato ne preseneča, da so že od srednjega veka naprej to področje poskušali tudi zakonsko urejevati. Toda prav vedno novi in novi predpisi o prepovedi proizvodnje in prodaje umetnega vina kažejo na to, da je ponarejeno vino vedno predstavljalo pereč problem za zdravje in denarnico vrlih pivcev. V zadnjih desetletjih 19. stoletja je pod vplivom industrijske revolucije vse bolj naraščal pomen naravnih in kemičnih dodatkov ne le pri pridelavi in predelavi vseh vrst živil, temveč tudi vina. Hkrati se je vse bolj brisala meja med umetnimi vini in vinu podobnimi pijačami, ki niso bile škodljive zdravju, ter resnično ponarejenimi vini, ki so lahko bila zdravju zelo škodljiva. Ponarejanje vin in izdelovanje umetnih vin se je v Evropi z vedno večjo hitrostjo širilo zlasti od 70. let 19. stoletja, ko se je pridelana količina vina začela dramatično zmanjševati zaradi širjenja trtne uši.

Leta 1880 so v avstrijski polovici Habsburške monarhije naposled sprejeli zakon, po katerem so lahko vinu podobne pijače prodajali le tisti, ki so imeli za to registrirano obrt, hkrati pa teh pijač niso smeli prodajati kot vino. Toda v praksi so ta zakonska določila slabo izvajali. Po vrhu vsega pa področja ponarejanja vina s tem zakonom sploh niso zajeli. Po silovitih pritožbah javnosti in dolgotrajni proceduri v državnem zboru je bilo z zakonom o prometu z živili z dne 16. januarja 1896 naposled jasno prepovedano ponarejanje živil. Toda akutni problemi s ponarejenim vinom s tem niso izginili, saj zakon sploh ni določal, kateri naravni ali kemični dodatki so dovoljeni in kateri so prepovedani. To vprašanje je zakonodajalec začel nedvoumno razreševati šele s sprejetjem vinskega zakona z dne 12. aprila 1907.

Ključne besede: Habsburška monarhija, Slovenija, 19. stoletje, vino, ponarejanje, zakonodaja, državni zbor

Pančur Andrej, PhD, Researcher, Institute of Contemporary History, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana, andrej.pancur@inz.si

663.22"18/19"

COUNTERFEIT WINE BEFORE THE FIRST WORLD WAR

Wine forgery, like the forgery of many other kinds of drinks and foodstuffs (in particular flour, meat and milk) has a history centuries old. For this reason it is not surprising that there have been attempts at legal regulation of this area ever since the Middle Ages. But ever new regulations regarding the prohibition of the production and sale of counterfeit wine indicate that forged wine had always represented a pressing problem for the health and the wallet of worthy drinkers. Under the influence of the Industrial Revolution, the last centuries of the 19th century saw a growth in the importance of natural and chemical additives not only in the production and processing of all kinds of foodstuffs but also in wine. At the same time the borderline disappeared between artificial wines and wine-like drinks that were not a risk for the health, and actual counterfeited wines that sometimes could pose a serious risk for the health. Production of fake wines spread across Europe with increasing rapidity in particular after the 1870s, when wine production levels decreased dramatically with the spread of the wine louse.

The Austrian half of the Hapsburg Monarchy finally adopted a law in 1880, according to which only registered tradesmen were allowed to sell wine-like drinks, but at the same time they were not allowed to sell these drinks as wine. However, in real life these regulations were often poorly implemented. On top of it all, counterfeit wine was not even included in this law. After intense reaction from the public and a long procedure in the National Assembly, the Law on Trade in Foodstuffs from the 16th of January 1896 finally and explicitly prohibited the forging of foodstuffs. But acute problems with forged wine remained because the law did not specify which natural or chemical additives were allowed and which were prohibited. The legislator started resolving this question unequivocally only with the adoption of the Wine Law on the 12th of April 1907.

Key words: Hapsburg Monarchy, Slovenia, 19th century, wine, forgery, legislation, National Assembly

Slovenski konservativni »slogaški« politik in poslanec v državnem zboru Miroslav Ploj je 16. januarja 1907 kot poročevalec parlamentarnega odbora za vinogradništvo, ki ga je vodil njegov štajerski rojak Franc Robič, poročilo o predlogu novega vinskega zakona začel z naslednjimi besedami: *»Pomanjkljivost našega vinskega zakona je že mnogo leta predmet upravičenih tožb in pritožb s strani zainteresirane javnosti. Pridelovalci, trgovci in potrošniki so si že davno enotni v prepričanju, da spada racionalna ureditev prometa z vinom, moštom in vinskimi drozgami k najvažnejšim in najbolj nujnim nalogam zakonodajalca. Dejanski pridelovalci in vestni trgovci se čutijo eksistenčno ogrožene s strani konkurence, katerih blago je narejeno na podlagi ponarejenega vina kot tudi na podlagi proizvodnje in razpečavanja pijač, ki vsebujejo vino oziroma so vinu podobne.«*¹

Pred letom 1907 je v slovenskih in ostalih avstrijskih deželah vladal skoraj splošen konsenz, da je veljavni vinski zakon iz leta 1880 povsem neučinkovit pri preprečevanju širjenja ponarejenih in umetnih vin. Zato so se z nostalgijo spominjali nekdanjih časov, ko so ljudje lahko še brezskrbno pili pristno vino: *»Ni čuda torej, da stari možje, navajeni zdravega in pristnega vina, tožijo o današnji ponarejeni sodrgi, ki kar nič več ni v sorodu s plemenito vinsko trto. Naši pradedi so večkrat na večer po končanem trudapolnem delu sedeli v vinskem hramu in pri čaši rujnega vinca razgovarjali se o časovnih razmerah. Vinski duhovi pregnali so jim skrbi, odvezal se jim je jezik, potožili so v prijateljskem krogu eden drugemu svoje težnje. Podali so se zdrave glave in dobre volje domov, in sladke sanje zazibale so jih v brezskrbno spanje. Dandanes je pa to vse drugače. Dober okus je izginil, ljudje pijejo vse, da je le pobarvano in – mokro in sevéda po ceni. Nekdaj so naši krčmarji točili domače pristno vino /.../. Nekaj let sém je pa v Ljubljani prišlo v navado vino, ki mora človeku zadržati drob. Pobarvana voda in nekaj zdravju škodljivih primeskov – in vino je narejeno.«*²

V resnici ti stari dobri časi nikoli niso bili povsem zlati. Ponarejanje hrane in pijače s pomočjo dodajanja nečistih in manjvrednih sestavin lahko upravičeno štejemo za večni problem, s katerim so se srečevali tako pridelovalci kot potrošniki. Že v antičnih časih so pridelovalci hrane poskušali prenaresiti svoje blago in ga nato prodajali po višji ceni. Vinu so lahko najbolj enostavno primešali vodo. Takšno vino je sicer škodilo gmo-tnemu položaju potrošnika, nikakor pa ni škodilo njegovemu zdravju. Zdravju veliko bolj nevarno je bilo slajenje in konzerviranje vina s svincem, ki je bilo v antičnih časih in tudi še v srednjem veku zelo razširjeno, pri čemer vinogradniki sploh niso poznali škodljivih vplivov svinca.

Prav tako stari, kot je bilo goljufanje z živili, so bili seveda tudi poizkusi, da preprečijo to škodljivo početje. Oblasti so tako že od antičnih časov izvajale nadzor nad prometom z živili. Pri tem so trg kontrolirale z nadzorom nad tržnim redom, nadzorom mer in uteži ter nenazadnje z nadzorom kvalitete hrane. V srednjem veku so ta nadzor v glavnem izvajali cehi in mestne oblasti. Leta 1498 je naposled cesar Maksimilijan I. za sveto rimsko cesarstvo nemške narodnosti izdal zakon proti takrat splošno razširjenemu ponarejanju vina. Na podlagi tega zakona so nato deželne oblasti v naslednjih stoletjih izdajale vedno nove in nove zakone proti ponarejanju vina.³

Tudi v habsburški monarhiji je bilo vino strogo prepovedano ponarejati. V prvi polovici 19. stoletja ni bilo prepovedano le prodajanje ponarejenega vina, temveč je bilo vino tudi prepovedano mešati s sadnim moštom, prodajati pretvorjeno domače vino kot tuje ter izdelovati umetno vino iz drozga, vode in drugih sestavin. Po letu 1824 je bilo dovoljeno izdelovati umetna vina, če so bila označena kot umetna in če so bila izdelana iz neoporečnih domačih surovin (neprečiščen sladkor, pšenična moka, vinski kamen ipd.). Proizvodnja takšnih umetnih vin naj bi bila tudi podvržena strogi kontroli.⁴

¹ [Franc] Robič in [Miroslav] Ploj: Bericht des Weinkulturausschusses, betreffend das Gesetz über den Verkehr mit Wein, Weinmost und Weinmaische. V: Beilagen zu den stenographischen Protokollen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, XVII. Session, 1907, št. 2804, str. 1.

² Iz Ljubljane, 7. avgusta (Židovsko vino). V: Slovenec, 11. avgust 1890, št. 183.

³ Prim. Jutta Grüne: Staatliche Lebensmittelüberwachung in Deutschland: die Entstehung der rechtlichen, wissenschaftlichen und institutionellen Voraussetzungen. V: Der Bürger im Staat: Nahrungskultur: Essen und Trinken im Wandel, 2002, št. 4, str. 188.

⁴ Eva Holz: O uvozu vina na Kranjsko in o njegovem ponarejanju v prvi polovici 19. stoletja. V: Darko Darovec (ur.): Dežela refoška: vinogradništvo in vinarstvo slovenske

Ponarejanje vina je bilo hudičevo delo.

V drugi polovici 19. stoletja so vino po svetu še vedno pridno redčili z vodo. Zelo razširjeno je bilo še mešanje različnih vrst vina, pri čemer so hoteli mešanico narediti čim bolj podobno trenutno modnim pijačam. Vedno hitreje se je širilo mešanje vina s sadnim moštom.⁵ Zaradi hitrega razvoja sadjarstva je namreč v 19. stoletju v nekaterih deželah pridelava sadja hitro naraščala, s tem pa je marsikje naraščala tudi pridelava sadnega mošta. V Zgornji Avstriji, Vorarlbergu in na zahodu in vzhodu avstrijske Štajerske sta npr. sadjarstvo in uporaba sadnega mošta celo povsem izpodrinila vinogradništvo, ki je že v prejšnjih stoletjih zašlo v globoko krizo. Na Koroškem, kjer za vinogradništvo sploh ni bilo primernih pogojev, pa je npr. kmečko prebivalstvo šele z razvojem sadjarstva dobilo priložnost za pridelavo alkoholnih pijač. Do konca 19. stoletja se je tako v avstrijskih sadjarskih deželah sadni mošt uveljavil kot vsakdanja pijača kmečkega prebivalstva.⁶ Moderno sadjarstvo se je razvijalo tudi na Slovenskem. Pri tem se je sadjarstvo hitro razvijalo zlasti v vinorodnih okoliših na Štajerskem, kjer so bili ugodni pogoji za pridelavo tako vinske trte kot sadnega drevja.⁷ V vinogradih

in – vodo. Včasih se zmatralo to za velik greh, zdej ne.«⁹

Postopek množenja količine vina z vodo in sadnim moštom je bil povsem enostaven, predvsem pa ni bil škodljiv človeškemu zdravju. Toda v 19. stoletju je pod vplivom industrijske revolucije vse bolj naraščal pomen naravnih in kemičnih dodatkov ne le pri pridelavi in predelavi vseh vrst živil,¹⁰ temveč tudi vina. Hkrati so se pod vplivom hitro razvijajoče se kemije, modernega vinogradništva in kletarjenja pojavljali vedno novi načini pridelovanja vina in njegovih bolj ali manj zdravih nadomestkov. Tako se je v kletarstvu hitro širilo tudi danes pod posebnimi pogoji dovoljeno dodajanje sladkorja, s katerim so izvedli potrebno korekcijo alkoholne stopnje in tako izboljšali kvaliteto pridobljenega naravnega vina. Namesto dražjega sladkorja so pri dosladkavanju vina pogosto uporabljali cenejši škrobni sladkor. Veliko hitreje in enostavneje pa so ta postopek izvajali s preprostim dodajanjem alkohola v obliki žganja

Slovenije, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1970, str. 329–341.

⁸ Prav tam, str. 325.

⁹ Janez Trdina: *Podobe prednikov: zapiski Janeza Trdine iz obdobja 1870–1879*, 2. knjiga: »Vsaka svinja naj si rije svoje korenje. Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS, 1987, str. 527.

¹⁰ Gerold Ambrosius: *Institutionelle Konkurrenz und Harmonisierung im Kaiserreich: Das Beispiel der Regulierung von Lebensmitteln*. V: Karl-Peter Ellerbrock in Clemens Wischermann: *Die Wirtschaftsgeschichte vor der Herausforderung durch die New Institutional Economics*. Dortmund: Gesellschaft für Westfälische Wirtschaftsgeschichte, 2004, str. 93–94.

Istre. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 1995, str. 158–159.

⁵ Alexander Weinberg: *Unsere Lebensmittel und deren Verfälschungen: Eine hygienische Studie*. Wien: A. Pichlers Witwe & Sohn, 1896, str. 27–28.

⁶ Roman Sandgruber: *Die Anfänge der Konsumgesellschaft: Konsumgüterverbrauch, Lebensstandard und Alltagskultur in Österreich im 18. und 19. Jahrhundert*. München: R. Oldenbourg Verlag, 1982, str. 183–185.

⁷ Vlado Valenčič: *Sadjarstvo*. V: *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog*, I. zvezek: *Agrarno gospodarstvo*. Ljubljana: Državna založba

in špirta. Poleg takšnega izboljšanja vina pa se je od leta 1859 vedno bolj širilo tudi izdelovanje vina iz tropin (petijot), pri čemer so tropine pomešali s sladkorjem ali s špiritom, dodali večjo količino vode in tako pridobili večkratno količino vinu podobne pijače, kot pa so ga prej dobili iz originalnih grozdnih jagod. Čeprav so bili ti načini »izboljševanja« in izdelovanja »vina« za veliko večino sodobnikov sporni, pa vsaj niso bili nevarni zdravju. Po drugi strani je v tem času stara in smrtno nevarna praksa dodajanja svinca izginjala z repertoarja vinskih mazačev, toda namesto tega so prihajali vedno novi in novi nevarni dodatki. Vinu so tako dodajali glicerol, fuksin, salicil, galun, borovo kislino, gips, apno, marmor itd. Moderna kemična spoznanja so tako kmalu omogočila izdelovanje ponarejenega vina brez kakršnega koli naravnega vinskega deleža. Skoraj po tovarniško so tako vino lahko izdelovali iz rozin, sadnega mošta, sladkorja, sirupa, vinskega cveta, vinskega kamna in različnih naravnih in umetnih barvil.¹¹

Zlasti v večjih ameriških in evropskih mestih ter posledično tudi v večjih mestih habsburške monarhije naj bi prevarantski veliki vinski trgovci v svojih poslopih poceni in brez večjega truda izdelovali ogromne količine ponarejenega vina, ki naj bi ga nato potrošnikom prodajali kot naravno vino. Uredništvo *Novic* je tako poročalo o vinskem trgovcu, ki je imel na Dunaju zaposlenih 25 ljudi, ki so v njegovi kleti noč in dan, razen ob nedeljah in praznikih, delali vino: »*Za narejenje te pijače niso potrebovali niti kapljice naravnega vina. Marveč pripeljalo se je 10 štrtinjakov¹² vode in tej se je prililo iz kotla 5 štrtinjakov stopljenega cukra. Vse se je potem v posodo stočilo in tukaj dodala mešanica 'špiritusa', barv in pa nekaj dišav.*«¹³ Podobno naj bi bilo tudi v drugih habsburških mestih (Praga, Budimpešta, Zagreb in Gradec), v katerih naj bi na leto proizvedli celo več kot pol milijona

¹¹ O ponarejanju vina. V: Slovenski gospodar, št. 31, 30. julij 1874, str. 267; Rih[ard]Dolenec: O petiotiziranju. V: Slovenski gospodar, 16. januar 1873, št. 3, str. 19–20; Brockhaus' Kleines Konversations-Lexikon, 2. del. Leipzig: Brockhaus, 1911, str. 386; Ogrsko vino in Švicarska gosposka. V: Slovenec, 5. februar 1880, št. 14; Postava proti ponarejanju živil. V: Slovenec, 12. december 1892, št. 283; 13. december 1892, št. 284; 14. december 1892, št. 285.

¹² Približno 5600 litrov.

¹³ [Fran] Povše: Shod vinorejcev in vinska razstava na Dunaji. V: Novice, 22. oktober 1879, št. 43, str. 342.

Vinske kleti

Jos. Ornig

Ptuj

USTANOVLJENO 1853

POSESTNIK

VINOGRADOV

VELETRGOVINA

Z VINOM

Brzjavaj: ORNIG PTUJ

TELEFON ŠT. 1

Oglas ptujskega vinogradnika in vinskega veletrgovca Josefa Orniga.

hektolitrov ponarejenega vina oziroma eno dvainštiridesetino vsega vinskega pridelka v državi.¹⁴

Tudi na Slovenskem se je vse od sedemdesetih let 19. stoletja hitro širilo pridelovanje umetnih vin in vinu podobnih pijač.¹⁵ Takšno »množenje« vinskega pridelka je padlo še na bolj plodna tla, ko se je tudi na Slovenskem po letu 1880 širila peronospora in še bolj trdovratna trtna uš, ki je grozila uničiti celotno vinogradništvo.¹⁶ Kranjski dežel-

¹⁴ Ponarejanje vina v državnem zboru. V: Slovenski gospodar, 1. februar 1877, št. 5, str. 33.

¹⁵ Prim. O ponarejanju vina. V: Slovenski gospodar, 30. julij 1874, str. 267.

¹⁶ Miha Seručnik: Podzemeljska pošast. V: Zgodovina za vse, XII, 2005, št. 1, str. 24–45; Vlado Valenčič: Vinogradništvo. V: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev: Zgodovina agrarnih panog, 1. zvezek: Agrarno go-

nozborski poslanec in tudi državnozborski poslanec Viljem Pfeifer je zato leta 1892 ponarejanje vina označil za tretjo trtno uš, ki je »*zadnji smrtni udarec našim vinogradnikom*.« Trtna uš številka ena je bila seveda prava trtna uš, trtna uš številka dva pa je bila nizka carina za uvoz konkurenčnih italijanskih vin.¹⁷ Par let prej pa se je Josip Vošnjak pritoževal še nad konkurenco ogrskih in hrvaških vin, ki naj bi zaradi nizkih prevoznih stroškov in enotnega avstro-ogrskega carinskega območja uspešno konkurirala slovenskemu vinu.¹⁸ Ta konkurenca je bila še toliko bolj resna, ker naj bi bila po mnenju Ivana Lapajnet domača vina glede na svojo slabo kvaliteto na splošno predraga. Hkrati pa ljudje »*po velikih mestih /.../ zavoljo velikega užitninskega davka pijó le pivo ali pa v mestih umeteljno narejeno vino*.«¹⁹ Zvezda stalnica takratnih pritožb nad ponarejenimi vini so bile pritožbe nad neenakopravnim položajem vina pri obdavčitvi z užitninskim davkom. Ta davek se je zaračunaval pri prehodu vina v mesto in ga zato ponarejevalci vina, ki so vino ponarejali v samem mestu, sploh niso plačevali: »*Tako pobiranje vžitnine pospešuje izdelovanje umetnega vina, katerega trta raste ne po solčnih brdih, temveč v temnih kletih velikih mest, kjer tudi ni vžitninskega davka*.« Zato je Viljem Pfeifer menil, da bi se moralo tudi v velikih mestih vino po kletih nadzorovati in popisovati, s čimer »*bi se izdelovanje umetnega vina jako omejilo, če bi se že popolnoma ne onemogočilo*.«²⁰

Različne alarmantne, mnogokrat pretirane zgodbe o pretkanih, goljufivih in sleparskih ponarejevalcih vina, ki pa so vseeno vsaj v grobem ustrezale takratnemu dogajanju na vinskem trgu, kjer se je vse bolj uveljavljalo mešanje vina z vodo in sadnim moštom ter izdelovanje različnih umetnih vin, so med potrošniki seveda povzročale vedno večji preplah in vzbujale splošno nezaupanje do vina, vinogradnikov in vinskih trgovcev.

spodarstvo. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Državna založba Slovenije, 1970, str. 300.

¹⁷ Trojna trtna uš. (V deželnem zboru kranjskem dné II. marca govoril Viljem Pfeifer.). V: Slovenec, 15. marec 1892, št. 61.

¹⁸ Josip Vošnjak: Socijalni problem in kmetski stan. V: Letopis Matice slovenske za leto 1885, str. 44.

¹⁹ Ivan Lapajne: Glavna vodila umnega gospodarstva na majhnem poséstvu in z malim iméttjem. Ljubljana: c. k. kranjska kmetijska družba, 1880, str. 43.

²⁰ Trtna uš št. 3 (Govor državnega poslanca Viljema Pfeiferja v državnem zboru dné 21. februarja). V: Slovenec, 1. marec 1893, št. 49.

Ravnatelj prve slovenske kmetijske šole na Slapu v Vipavi Rihard Dolenec je kot eden od zagovornikov izdelovanja vina iz ostankov pridelave vina ali žganja (tropine, usedlina ali droži) leta 1873 z obžalovanjem zapisal, »*da se je v novejšem času, ko si je veda, pred vsem kemija, tudi v vinskem hramu dostojno mesto pridobila, neka, skoro da strastna nezaupnost do vinorejcev in njih pridelka ljudi polastila*.«²¹ 19. stoletje namreč ni bilo samo doba zaupanja v vsesplošni napredek, temveč prav tako strahu pred neznanimi in vedno novimi dognanji, ki so ogrožala dotedanje družbene predstave širšega kroga prebivalstva. Tako kot danes je tudi takrat največ nelagodja zbuja razvoj na področjih, ki so se dotikala prav vsakega posameznika. Zlasti še, če je bil ta razvoj tako očitno zlorabljen, kot je bil na področju pridelovanja hrane in pijače: »*Naj hujše je pa, da ostrupovanja so znanstvene; ti goljufi so ob enem morivci, ker ne le da mešajo n. pr. mleko z vodo, vino s kako neškodljivo rečjo, temuč prav po znanstvenem potu, kemično, jedila in pijače tako kazijo, da človeka po njih boli glava, želodec, mu jemlje spanje itd., ostrupijo možgane in storé, da človek zblazni, se zmeša, obnori*.«²²

Odpor ljudi proti ponarejenemu vinu je po eni strani izhajal iz strahu ljudi, da bi ponarejeno vino lahko škodilo njihovemu zdravju, ter po drugi strani iz njihovega občutka, da so za takšen škodljiv izdelek plačali več, kot je bilo potrebno, zaradi česar so bili prevarani. Ker je ponarejanje vina tako kot ponarejanje druge hrane in pijače za potrošnika predstavljalo tako zdravstveni kot ekonomski problem, je bila širša javnost vedno zainteresirana za takšno zakonsko ureditev področja pridelave in predelave hrane in pijače, ki bi potrošnika ščitila pred sleparskimi in/ali nevarnimi produkti.

Ekonomsko gledano je potreba po strogi regulaciji živilskega trga nastopila v trenutku, ko potrošniki ponaredkov niso več mogli prepoznati, zaradi česar so jih goljufivi prodajalci lahko znova in znova zavajali. Če so namreč potrošniki ponaredke lahko pravočasno prepoznali, so lahko goljufe kaznovali tako, da pri njih niso več kupovali.

²¹ Rih[ard] Dolenec: O petiotiziranju. V: Slovenski gospodar, 6. februar 1873, št. 6, str. 44.

²² Ostrupovanje jedil in pijáč, pa še nekaj. V: Zgodnja dani-ca, 17. junij 1881, št. 24, str. 190.

Toda pri produktih, katerih kakovost potrošnik zelo težko oceni, takšen tržni regulator ne more delovati. Če potrošnik, ko poskusi proizvod, sploh ne opazi, da je zaužil ponaredek, potem prevaranta sploh ne more kaznovati. V takšnem primeru potrošnik in proizvajalec razpolagata z asimetrično informacijo o produktu. Ker bo zaradi asimetričnih informacij o kakovosti produktov prodajalec ponaredkov vedno v prednosti pred potrošnikom, bo potrošnik še naprej kupoval ponarejeno blago. Ponarejevalca živil je pri njegovem početju gnala želja po lahkem in hitrem zaslužku. Njegovi proizvodni stroški so bili namreč nižji kot pri konkurenci. Če pa je svoje produkte nato prodajal še po nižji ceni kot konkurenca in je pri tem še vedno dobro zaslužil, je njegovo blago slabše kvalitete s tržišča nujno začelo izrivati konkurenčno blago boljše kvalitete. Zato se na tržišču z asimetričnimi informacijami nepošteni prodajalci ne okoriščajo le na račun neozaveščenih potrošnikov, temveč tudi na račun svojih konkurentov. Takšno pomanjkljivost trga lahko odpravi le neodvisen regulator, ki ima možnost pridobiti zadostne informacije o kakovosti produktov, da lahko kaznuje nepoštenega prodajalca.²³

Pogosto je bilo tudi vino takšno blago, o katerem sta prodajalec in potrošnik imela asimetrične informacije. Mnogi pivci namreč niso imeli niti osnovnega znanja o kakovosti vina in so zato pridno posegali po poceni brozgah. Ko je npr. Franc Podgornik hodil po gostilnah, ki so ležale daleč od vinorodnih območij, je »pokušaval /.../ pijačo, ki so mu jo domači gostilničarji dajali za pravo 'hrvatsko' ali 'ogersko' vino. Na mnogih mestih ni bilo to vino nič drugega, kakor popolnem narejeno vino najslabše in najhujše vrste. In domači krčmarji so se še izgovarjali, češ, da 'hrvatska' in 'ogerska' vina imajo vedno tak (smrdljiv) okus.«²⁴ Pri nevednih domačinih naj bi taki izgovori še pomagali, toda bolj svetovljanski popotnik naj bi v takšnem vinu hitro prepoznal ponaredek. Zato je Podgornik poskušal razsvetliti svoje rojake, naj ne kupujejo vina pri nepoznatih trgovcih, zlasti pri tistih, ki svoje blago ponujajo za majhen denar: »Mi mislimo,

da smo naredili dobro kupčijo, pa smo vendar-le opeharjeni.«²⁵ Toda takšni poduki ponavadi niso prav dosti zalegli, saj je revne kupce razen količine alkohola v pijači zanimala le še cena: »Žal, da ljudstvo gleda le na to, da je in pije po nizki ceni, revšina je pač največ tem vzrok, toda kolikokrat si vbogi trpin ne nakoplje kali težkih telesnih bolezni prav po teh živilih nizkih cen!«²⁶

Goljufivi prodajalci so lahko celo prevarali nepazljive kupce z enološkim znanjem. Niso bili redki tudi primeri, ko so drugače dobro informirani kupci sicer hitro spoznali, kakšen zvarek so kupili, toda prevarantski prodajalec jo je takrat že zdavnaj popihal s kupnino. Takšne kupčije niso škodile le prevaranim kupcem, temveč še veliko bolj ostalim pridelovalcem in prodajalcem, ki so prodajali kvalitetno vino. Opeharjeni kupec je šel namreč samo enkrat na led, ugled vinskega okoliša, iz katerega je prihajal prevarant, pa je bil močno omajan. Domačin iz Leskovca v Halozah se je tako bridko pritoževal, da v primerjavi s prejšnjimi časi vina ne morejo več »prav lahko v denar spravljati.« Za to naj bi bili najbolj krivi »nekeri pohlepni ničvredneži in goljufi, ki žive ob vinski goljufiji, ki so nas spravili ob staro dobro ime.« Ti so poceni kupili vino na Hrvaškem, ga doma pomešali s sladkorjem, kemikalijami in vodo in ga potem drago prodali trgovcem v Mariboru in Gradcu kot pristno leskovsko vino. Pri prodaji tega vina so izrecno navajali, da so ga dobili pri priznanih domačih vinogradnikih, pri katerih so kupci že dobili dobro vino. »Ali kaj se je zgodilo! Za nekaj dni je trgovcu vino počrnilo, da ga ni mogel skrčmariti. /.../ Kako ne bi prišli ob staro dobro ime, ker nas žalibog domači ljudje po svetu očrnivajo? Sedaj pa, ako bi tudi kdo peljal pravo leskovsko vino na prodaj, ga ne more nikjer prodati, ker se vsak boji, da ne kupi hrvatine, to pa še skažene.«²⁷

V primeru, ko so bili ponaredki tako dobri, da jih potrošniki niso prepoznali, pa so bili pošteni pridelovalci in prodajalci dolgoročno skoraj še bolj oškodovani, kot pa če bi nepoštena konkurenca samo kratkoročno omajala njihov ugled. Ugled

²³ Marc T. Law: *The Origins of State Pure Food Regulation*. V: *The Journal of Economic History*, 63, 2004, št. 4, (dalje Law, *The Origins of State Pure Food Regulation*) str. 1103-1130.

²⁴ Yporej: *Baruchi po Slovenskem*. V: *Slovenski narod*, 18. avgust 1887, št. 186.

²⁵ Iz Ljubljane, 7. avgusta (Židovsko vino). V: *Slovenec*, 11. avgust 1890, št. 183.

²⁶ Postava proti ponarejevanju živil. V: *Slovenec*, 10. december 1892, št. 282.

²⁷ Iz Leskovca v Halozah, 10. maja. V: *Slovenec*, 13. maj 1880, št. 52.

Dilema o pristnosti oziroma nepristnosti pijače ali celo njenem okusu je bila za pivce v tem stadiju že zelo akademsko vprašanje.

so si namreč trudoma lahko pridobili nazaj, proti dobro narejenemu konkurenčnemu izdelku pa so bili nemočni. Vinogradnik se je moral namreč zelo truditi, da je pridelal vino, pri čemer je imel tudi zelo veliko stroškov. Nasprotno naj bi »brezvestni, prebrisani spekulanti« znali poceni »narediti vina, kolikor ga potrebujejo, da še od doma jim ni treba iti /.../, ampak doma v kleti se kmalu namnoži toliko vina, kolikor si ga ravno upajo spraviti v denar.«²⁸ »V tem oziru trpi /.../ poštene izdelovalce, ki ponuja pošteno svoje blago ter ne more tekmovati s ponarejenim blagom. Trpi pa vsled tega poljedelstvo in obrtnija, ker ponarejene pijače ali živila spodkopavajo dobro ime poštenim izdelkom in je uničujejo gmotno.«²⁹

Vse te težave, s katerimi so se srečevali nevedni potrošniki in poštene proizvedenci, naj bi bilo mogoče urediti s strogim nadzorom nad pridelavo vina in kaznovanjem vseh nezaželenih goljufov. Toda pri tem marsikateri ponarejevalci vina

v resnici sploh niso bili goljufi in zastrupljevalci. Nasprotniki ponarejenega vina so namreč ponarejevalce vedno obtoževali, da njihovi ponaredki škodujejo tako človeškemu želodcu kot žepu. Nič čudnega torej, če je bilo javno mnenje večinoma sovražno razpoloženo tako do resničnih kot do domnevskih ponarejevalcev vina in njihovih bolj ali manj zdravih produktov. Zaradi asimetričnih informacij o kvaliteti vin ter zaradi javnega mnenja, ki je bilo večinoma nastrojeno proti kakršnemu koli umetnemu ali ponarejenemu vinu, so ljudje vedno težje razločevali med zdravju škodljivimi in zdravju neškodljivimi vini. Zato se je tudi zdravju neškodljivih umetnih vin hitro lahko prijel negativen sloves. Rihard Dolenc je tako npr. potožil, češ, če kakšen vinogradnik napravi le en sod vina iz tropin »in sosedje o tem v nebo upijočim prelomu kaj zvedó, že je celi kraj razupit, češ, tukaj in tukaj narejajo vino iz vode itd., in naj že tudi drugim to razupitje toliko ne škoduje, škoduje pa tistemu revežu, kateri se je predrznil.«³⁰ Tisti vinogradnik, ki bi si drznil narediti umetno vino iz tropin in bi ga celo hotel prodajati kot cenejše umetno vino, bi bil torej lahko hitro označen za goljufivega ponarejevalca, ki ga je potrebno preganjati. Podobno je javnost vse tiste, ki so hoteli sladiti vina, stigmatizirala kot ponarejevalce vina.³¹

Nekatere družbene skupine, ki so se zavzemale za ureditev živilskega trga, za nadzor nad pridelavo in prodajo živil ter za kaznovanje tistih, ki ne spoštujejo zakonskih regulativ, pri tem niso nujno delovale le v korist potrošnikov. Z zagovarjanjem zakonske ureditve živilskega trga so že uveljavljeni tradicionalni proizvedenci lahko hoteli novim proizvodom in novim inovativnim konkurentom onemogočiti prihod in uveljavitev na tržišču. Zakonska ureditev, po kateri se morajo proizvedenci držati določenih minimalnih standardov ali pa prepoveduje uporabo določenih aditivov, lahko preferira tradicionalnega proizvedenca na račun inovativnega proizvedenca cenejših nadomestkov.³²

²⁸ Postava proti ponarejevanju živil. V: Slovenec, 10. december 1892, št. 282.

²⁹ Zoper ponarejanje živil. V: Slovenec, 17. februar 1890, št. 39.

³⁰ Rih[ard] Dolenc: O petiotiziranju. V: Slovenski gospodar, 6. februar 1873, št. 6, str. 44.

³¹ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes (dalje Stenographische Protokolle), 476. seja, XVII. zasedanje, 18. januar 1907, str. 41849.

³² Law, The Origins of State Pure Food Regulation.

Umno kletarstvo je npr. v primerih ne dovolj zrelega grozdja lahko moštu dodalo sladkor in s tem doseglo primerno korekcijo alkohola. Kletarji pri slajenju vina niso nujno uporabljali zdravju škodljivega svinca ali glicerol, temveč večinoma povsem neškodljivo fruktozo in glukozo oziroma saharozo (sladkor). Na takšen način dosežena korekcija alkohola je bila potrebna v primerih, ko so morali vinogradniki zaradi neugodnih vremenskih razmer grozdje potrgati prej, preden je doseglo primerno stopnjo sladkorja. V določenih izjemnih primerih je takšno slajenje vina dovoljeno tudi danes, vendar je celoten postopek podvržen strogi kontroli. Toda v 19. stoletju to področje kletarstva zakonsko ni bilo urejeno. Zato so lahko veliki vinski trgovci poceni kupovali nekakovostni vinski pridelek od manjših in srednjih vinogradnikov, ga nato v svojih kletih strokovno »oplemenitili« in nato prodali naprej po veliko višji ceni. Večina spodnještajerskih vinogradnikov tako še na začetku 20. stoletja ni bila večča modernega racionalnega kletarjenja in s tem tudi ne postopkov korekcije alkohola. Veliki vinski trgovci in kletarji so si nasprotno lahko privoščili moderne kletarske strokovnjake in kemike. Celo vinarske zadruge takrat ponavadi še niso zaposlovale takšnih strokovnjakov. Ker so slovenski mali in srednji vinogradniki v slajenju vina videli le nelojalno konkurenco s strani velikih vinskih trgovcev in kletarjev, so se tudi na političnih zborovanjih odločno izrekli za popolno zakonsko prepoved slajenja vina.³³

V nekaterih primerih pa je boj proti nezazeleni »nelojalni« konkurenci lahko šel celo tako daleč, da so se agitatorji pri očrnitvi konkurentov posluževali celo antisemitskih parol. Tako je bilo npr. tudi po prihodu judovskega vinskega trgovca Viktorja Bolaffija leta 1884 v takratno Spodnjo Šiško, kjer je v Kolizeju odprl uspešno trgovino z vinom in žganjem, njegova sinova pa kasneje še z likerji.³⁴ Zlobni jeziki so ga hitro obtožili, da je v resnici odprl tovarno za ponarejanje vina: »Trdi se, da edini židovski trgovec proda več vina, nego vsi ostali krščanski trgovci«. Zato je pisec v *Slovenecu* pozival vrle vinske pivce, »kojim je mar za telesno zdravje /.../, da ne obiskujejo gostilnic, kjer se toči židovska sodrga, kajti do sedaj še, hvala Bogu, ne

manjka zdravega pristnega vina«. Oblast pa je pozival, da naj na podlagi veljavne zakonodaje »ponarejalcem na prste stopi. Odprejo naj se pipe pri sodih in strupena pijača naj se v kanale izlije. To se je židom na Dunaji, v Mariboru in Zagrebu že zgodilo. Kar je ondi dovoljeno, tudi pri nas prepovedano ni.«³⁵

V drugi polovici 19. stoletja se je torej ponarejanje vina vedno bolj širilo. Ljudje so se počasi navajali na določene, zdravju neškodljive produkte, revnejšim potrošnikom pa je bilo pogosto tudi povsem vseeno, kakšno brozgo pijejo, le da je bila poceni in je učinkovala. Takšen trend dogodkov je seveda gospodarsko močno ogrožal obstoj tradicionalnega vinogradništva, zaradi česar ni bila silovita reakcija večjega dela javnosti proti ponarejanju vina prav nič presenetljiva. Če se pri tem spomnimo še na mnoge postopke pridobivanja ponaredkov, ki so ogrožali zdravje prebivalstva ter na splošno negativno javno podobo o ponarejevalcih vina in njihovih produktih, potem zlahka razumemo vnetje ljudi, ki so agitirali za zakonsko ureditev vinskega trga.

Leta 1880 so v avstrijski polovici habsburške monarhije sicer sprejeli zakon, po katerem so lahko vinu podobne pijače prodajali le tisti, ki so imeli za to registrirano obrt, hkrati pa teh pijač niso smeli prodajati kot vino.³⁶ Toda v praksi so ta zakonska določila slabo izvajali. Vsakdo, ki je namreč hotel vino na zakonit način mešati s sadnim moštom, je moral najprej svojo namero prijaviti oblastem in od nje dobiti primerno obrtno dovoljenje: »Rad bi vedel, kdo bode za tako koncesijo prosil! In istina je, da se nihče ne zglaši za podelitev take koncesije in mirna Bosna! Potem pa se pravi, saj ni ponarejevalcev vina, ko vendar že vrabci po strehah vedó, koliko se popačenega vina tudi po slovenski zemlji stoči!«³⁷

³⁵ Iz Ljubljane, 7. avgusta (Židovsko vino). V: *Slovenec*, 11. avgust 1890, št. 183.

³⁶ Gesetz vom 21. Juni 1880 betreffend die Erzeugung und der Verkauf weinähnlicher Getränke, št. 120. V: *Reichsgesetzblatt für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder* (dalje RGBL), 30. september 1880, št. 41, str. 415-416.

³⁷ O ponarejanju vina. V: *Slovenec*, 12. november 1891, št. 259.

³³ *Stenographische Protokolle*, 476. seja, XVII. zasedanje, 17. januar 1907, str. 41794-41795.

³⁴ Vlado Valenčič: *Židje v preteklosti Ljubljane*. Ljubljana: Park, 1992, str. 59.

V očeh javnosti je bila že ta pomanjkljivost zakona dovolj huda, da so zahtevali revizijo. Še huje pa je bilo, da vsa področja ponarejanja vina s tem zakonom sploh niso bila zajeta. Po silovitih pritožbah javnosti in dolgotrajni proceduri v državnem zboru³⁸ je bilo z zakonom o prometu z živili z dne 16. januarja 1896 naposled jasno prepovedano ponarejanje živil. Toda akutni problemi s ponarejenim vinom s tem niso izginili, saj zakon sploh ni določal, kateri naravni ali kemični dodatki so dovoljeni in kateri so prepovedani.³⁹

To vprašanje je zakonodajalec začel nedvoumno razreševati šele s sprejetjem vinskega zakona z dne 12. aprila 1907. Zakon je tako jasno določal, da se vino prideluje le iz svežih grozdnih jagod, pri čemer je natančno naštel, v katerih vseh primerih se vino ne šteje za ponaredek (dodajanje 1 % čistega alkohola v okviru racionalnega kletarjenja; mešanje različnih vrst vina; razkisavanje z apnom; dodajanje majhnih količin vinske kisline in natrijevega bisulfit; barvanje vina s svežimi tropinami rdečega vina ali z dodajanjem karamela). Hkrati je v izjemnih primerih dovolil zgoraj omenjeno in v slovenski javnosti večinoma sporno slajenje vina s čistim sladkorjem (iz sladkorne pese in sladkornega trsa), pri čemer je bilo najprej potrebno dobiti dovoljenje pristojnih državnih oblasti. Zakon je zato prepovedoval vsakršno drugo pridelovanje, posedovanje in prodajo umetnih vin. Dovoljeno je bilo samo pridelovanje vina iz tropin, vendar le za lastno porabo. Vsak, ki se je lotil tega posla, pa je moral količino tako pridelanega vina prijaviti pristojnim občinskim oblastem. Naposled je zakon še vpeljeval državni inšpekcijski nadzor nad vinskim kletarstvom.⁴⁰

³⁸ Eugen Lorenz: *Das Gesetz vom 16. Jänner 1896, RGBl. Nr. 89 ex 1897, betreffend den Verkehr mit Lebensmitteln und einigen Gebrauchsgegenständen, das Margaringesetz vom 25. Oktober 1901 und das Weingesetz vom 12. April 1907*. Wien: Manz'sche k. u. k. Hof-Verlags- und Univ.-Buchhandlung, 1911, str. 6–7.

³⁹ *Gesetz vom 16. Jänner 1896 betreffend den Verkehr mit Lebensmitteln und einigen Gebrauchsgegenständen*, št. 89. V: RGBl, 13. april 1897, št. 31, str. 437–443.

⁴⁰ *Gesetz vom 12. April 1907 betreffend den Verkehr mit Wein, Weinmost und Weinmaishe*, št. 210. V: RGBl, 31. avgust 1907, št. 95, str. 843–846. Prim. še: Arhiv Republike Slovenije, AS 448, Zbornica za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani, spis 205/1909–1910, Codex alimentarius austriacus, Entwurf zu Klasse VII (Gegenstand: Traubenmost, Traubenwein, Obst- und Beerenwein); Ernst Nowotny: *Das neue Weingesetz vom 12. April 1907 samt allen Durchführungs-Bestimmungen und das Lebensmit-*

V naslednjih desetletjih je državna oblast vzpostavila vedno bolj učinkovit nadzor nad pridelovalci vina. Ponarejanja sicer ni mogla povsem zatreti, tako da so se tudi v naslednjih desetletjih vrstile pritožbe poštenih vinogradnikov nad ne-lojalno konkurenco. Toda po drugi strani so bile različne prakse ponarejanja vina vedno manj tolerirane in vedno bolj kriminalizirane ter so bile tako v primerjavi z obdobjem pred letom 1907 tudi vedno bolj redke. Z zakonsko ureditvijo področja pridelave in prodaje vina je država dolgoročno šla na roke proizvajalcem kakovostnejših vin, ki bi drugače podlegli v boju s cenejšimi umetnimi vini. Proizvajalci različnih umetnih in ponarejenih vin so sicer izgubili v boju z nasprotniki mešanja, »množenja« in »izboljševanja« vin, potrošniki so posledično v povprečju morali odšteti nekoliko višjo ceno za kozarec rujnega, toda pri tem so lahko bili veliko bolj prepričani v kakovost in neoporečnost spite kapljice. Pobožne želje slovenskega državnoborskega poslanca Viljema Pfeiferja iz daljnega leta 1880 so bile tako vendarle uslišane: »Tukaj se gre, gospoda moja, za varstvo dragocene vinske trte, da se bodo tudi potomci naši okrepčevali z blagodišečo kapljico preganjevalke žalosti in skrbi /.../ ter se kedaj pri 'letošnjem' hvaležno spominjali onih, ki so zvesti ostali čudovitemu daru božjemu ter se niso dali premotiti vsled krivih naukov 'velikega proroka' in njegovega korana.«⁴¹

Viri in literatura

Arhiv Republike Slovenije, AS 448, Zbornica za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani, spis 205/1909–1910, Codex alimentarius austriacus, Entwurf zu Klasse VII (Gegenstand: Traubenmost, Traubenwein, Obst- und Beerenwein).

Gerold Ambrosius: *Institutionelle Konkurrenz und Harmonisierung im Kaiserreich: Das Beispiel der Regulierung von Lebensmitteln*. V: Karl-Peter Ellerbrock in Clemens Wischermann: *Die Wirtschaftsgeschichte vor der Herausforderung durch die New Institutional Economics*.

telgesetz. Krems: Druck und Verlag von Josef Faber, 1908; Richard Weickl: *Kritische Besprechung des neuen österreichischen Weingesetzes mit einigen Anregungen, die zum allgemeinen Besten dienen sollen*. Wien: Wilhelm Frick, k. u. k. Hofbuchhandlung, 1908.

⁴¹ Govor poslanca Vil. Pfeiferja v državnem zboru dne 18. maja 1888. V: Slovenec, 16. junij 1888, št. 137.

- Dortmund: Gesellschaft für Westfälische Wirtschaftsgeschichte, 2004.
- Brockhaus' Kleines Konversations-Lexikon, 2. del. Leipzig: Brockhaus, 1911.
- Rih[ard] Dolenc: *O petiotiziranju*. V: Slovenski gospodar, 16. januar 1873, št. 3, 6. februar 1873, št. 6.
- Gesetz vom 21. Juni 1880 betreffend die Erzeugung und der Verkauf weinähnlicher Getränke*, št. 120. V: Reichsgesetzblatt für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder (dalje RGBL), 30. september 1880, št. 41.
- Gesetz vom 16. Jänner 1896 betreffend den Verkehr mit Lebensmitteln und einigen Gebrauchsgegenständen*, št. 89. V: RGBL, 13. april 1897, št. 31.
- Gesetz vom 12. April 1907 betreffend den Verkehr mit Wein, Weinmost und Weinmaische*, št. 210. V: RGBL, 31. avgust 1907, št. 95.
- Govor poslanca Vil. Pfeiferja v državnem zboru dne 18. maja 1888*. V: Slovenec, 16. junij 1888, št. 137.
- Eva Holz: *O uvozu vina na Kranjsko in o njegovem ponarejanju v prvi polovici 19. stoletja*. V: Darko Darovec (ur.): *Dežela refoška: vinogradništvo in vinarstvo slovenske Istre*. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 1995.
- Jutta Grüne: *Staatliche Lebensmittelüberwachung in Deutschland: die Entstehung der rechtlichen, wissenschaftlichen und institutionellen Voraussetzungen*. V: *Der Bürger im Staat: Nahrungskultur: Essen und Trinken im Wandel*, 2002, št. 4.
- Iz Leskovca v Halozah*, 10. maja. V: Slovenec, 13. maj 1880, št. 52.
- Iz Ljubljane*, 7. avgusta (Židovsko vino). V: Slovenec, 11. avgust 1890, št. 183.
- Ivan Lapajne: *Glavna vodila umnega gospodarstva na majhnem poséstvu in z malim imétjem*. Ljubljana: c. k. kranjska kmetijska družba, 1880.
- Marc T. Law: *The Origins of State Pure Food Regulation*. V: *The Journal of Economic History*, 63, 2004, št. 4.
- Eugen Lorenz: *Das Gesetz vom 16. Jänner 1896, RGBL Nr. 89 ex 1897, betreffend den Verkehr mit Lebensmitteln und einigen Gebrauchsgegenständen, das Margaringesetz vom 25. Oktober 1901 und das Weingesetz vom 12. April 1907*. Wien: Manz'sche k. u. k. Hof-Verlags- und Univ.-Buchhandlung, 1911.
- Ernst Nowotny: *Das neue Weingesetz vom 12. April 1907 samt allen Durchführungs-Bestimmungen und das Lebensmittelgesetz*. Krems: Druck und Verlag von Josef Faber, 1908.
- Ogrsko vino in Švicarska gosposka*. V: Slovenec, 5. februar 1880, št. 14.
- O ponarejanju vina*. V: Slovenski gospodar, št. 31, 30. julij 1874.
- O ponarejanju vina*. V: Slovenec, 12. november 1891.
- Ostrupovanje jedil in pijáč, pa še nekaj*. V: *Zgodnja danica*, 17. junij 1881, št. 24.
- Ponarejanje vina v državnem zboru*. V: Slovenski gospodar, 1. februar 1877, št. 5.
- Postava proti ponarejanju živil*. V: Slovenec, 12. december 1892, št. 283; 13. december 1892, št. 284; 14. december 1892, št. 285.
- [Fran] Povše: *Shod vinorejcev in vinska razstava na Dunaji*. V: Novice, 22. oktober 1879, št. 43.
- [Franc] Robič in [Miroslav] Ploj: *Bericht des Weinkulturausschusses, betreffend das Gesetz über den Verkehr mit Wein, Weinmost und Weinmaische*. V: Beilagen zu den stenographischen Protokollen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, XVII. Session, 1907.
- Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes*, 476. seja, XVII. zasedanje, 18. januar 1907.
- Roman Sandgruber: *Die Anfänge der Konsumgesellschaft: Konsumgüterverbrauch, Lebensstandard und Alltagskultur in Österreich im 18. und 19. Jahrhundert*. München: R. Oldenbourg Verlag, 1982.
- Miha Seručnik: *Podzemeljska pošast*. V: *Zgodovina za vse*, XII, 2005, št. 1.
- Janez Trdina: *Podobe prednikov: zapiski Janeza Trdine iz obdobja 1870–1879*, 2. knjiga: »Vsaka svinja naj si rije svoje korenje. Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS, 1987.

- Trojna trtna uš.* (V deželnem zboru kranjskem dné II. marca govoril Viljem Pfeifer.). V: Slovenec, 15. marec 1892, št. 61.
- Trtna uš št. 3* (Govor državnega poslanca Viljema Pfeiferja v državnem zboru dné 21. februvarija). V: Slovenec, 1. marec 1893, št. 49.
- Vlado Valenčič: *Sadjarstvo*. V: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog, I. zvezek: Agrarno gospodarstvo. Ljubljana: Državna založba Slovenije, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1970.
- Vlado Valenčič: *Vinogradništvo*. V: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev: Zgodovina agrarnih panog, 1. zvezek: Agrarno gospodarstvo. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Državna založba Slovenije, 1970.
- Vlado Valenčič: *Židje v preteklosti Ljubljane*. Ljubljana: Park, 1992.
- Josip Vošnjak: *Socialni problem in kmetski stan*. V: Letopis Matice slovenske za leto 1885.
- Zoper ponarejanje živil*. V: Slovenec, 17. februar 1890, št. 39.
- Richard Weickl: *Kritische Besprechung des neuen österreichischen Weingesetzes mit einigen Anregungen, die zum allgemeinen Besten dienen sollen*. Wien: Wilhelm Frick, k. u. k. Hofbuchhandlung, 1908.
- Alexander Weinberg: *Unsere Lebensmittel und deren Verfälschungen: Eine hygienische Studie*. Wien: A. Pichlers Witwe & Sohn, 1896.
- Yporej: *Baruchi po Slovenskem*. V: Slovenski narod, 18. avgust 1887, št. 186.

Zusammenfassung

DAS WEINFÄLSCHEN VOR DEM ERSTEN WELTKRIEG

Die Geschichte des Weinfälschens ist, ähnlich wie die Geschichte des Fälschens vieler anderer Arten von Getränken und Nahrungsmitteln (vor allem Mehl, Fleisch und Milch) schon Jahrhunderte alt. Daher überrascht es nicht, dass seit dem Mittelalter versucht wurde, diesen Bereich

auch gesetzlich zu regulieren. Doch gerade die immer neuen und neuen Vorschriften, die die Herstellung und den Verkauf von gefälschtem Wein verboten, zeigen, dass dieser immer ein akutes Problem für Gesundheit und Geldbörse der wackeren Trinker war. In den letzten Jahrzehnten des 19. Jahrhunderts wuchs unter dem Einfluss der industriellen Revolution die Bedeutung von natürlichen und chemischen Zusatzstoffen nicht nur bei Anbau und Verarbeitung von Lebensmitteln aller Art, sondern auch beim Wein. Gleichzeitig verschwand die Grenze zwischen nachgemachtem Wein und weinähnlichen Getränken, die nicht gesundheitsschädlich waren, und tatsächlich gefälschtem Wein, der die Gesundheit stark beeinträchtigen konnte. Die Weinfälschung und die Herstellung von nachgemachtem Wein verbreiteten sich in Europa insbesondere seit den siebziger Jahren des 19. Jahrhunderts, als die angebaute Weinmenge aufgrund der Ausbreitung der Reblaus dramatisch sank.

1880 wurde in der österreichischen Hälfte der Habsburgermonarchie ein Gesetz verabschiedet, laut dem weinähnliche Getränke nur von jenen verkauft werden durften, die ein entsprechendes registriertes Gewerbe hatten, wobei diese Getränke nicht als Wein bezeichnet werden durften. In der Praxis wurden diese gesetzlichen Bestimmungen aber kaum eingehalten. Außerdem regelte dieses Gesetz den Bereich des Weinfälschens nicht. Nach heftigen Protesten der Öffentlichkeit und einem langwierigen Prozedere im Reichsrat wurde am 16. Januar 1896 durch das Gesetz über den Handel mit Nahrungsmitteln deren Fälschen eindeutig verboten. Aber die akuten Probleme mit dem Weinfälschen verschwanden damit nicht, da das Gesetz überhaupt nicht festlegte, welche natürlichen und chemischen Zusatzstoffe erlaubt oder verboten waren. Diese Fragen begann der Gesetzgeber erst mit Annahme eines Weingesetzes am 12. April 1907 unmissverständlich zu regeln.

Schlagwörter: Habsburgermonarchie, Slowenien, 19. Jahrhundert, Wein, Fälschen, Gesetzgebung, Reichsrat